

építési terület – apokrif tér-történetek Ország Lili művészetében

TARTALOM

1 bevezető	4
2 tér-történetek topográfiája	6
3 négy kiemelt tér-történet	10
3.1 első tér: a <i>Labirintus</i> -kiállítás	10
3.2 második tér: a műteremlakás	12
3.3 harmadik tér: a képzeletbeli kápolna	14
3.4 egy negyedik tér: az egyszemélyes templom	16
3.5 köztes terekben	17
4 tér-rekonstrukciók	20
5 kiegészítő anyagok és programok (katalógus, tárlatvezetés)	22
6 zárszó	23
7 részletek a katalógushoz összegyűjtött anyagból	24
7.1 a <i>Labirintus</i> -kiállítás – gyűjtés	24
7.2 a műteremlakás – gyűjtés	26
7.3 a képzeletbeli kápolna – gyűjtés	28
7.4 az egyszemélyes templom – gyűjtés	30
7.5 további terek – gyűjtés	32
8 absztrakt	34

készítette: Jelinek Dorka

konzulens: Kronavetter Péter DLA

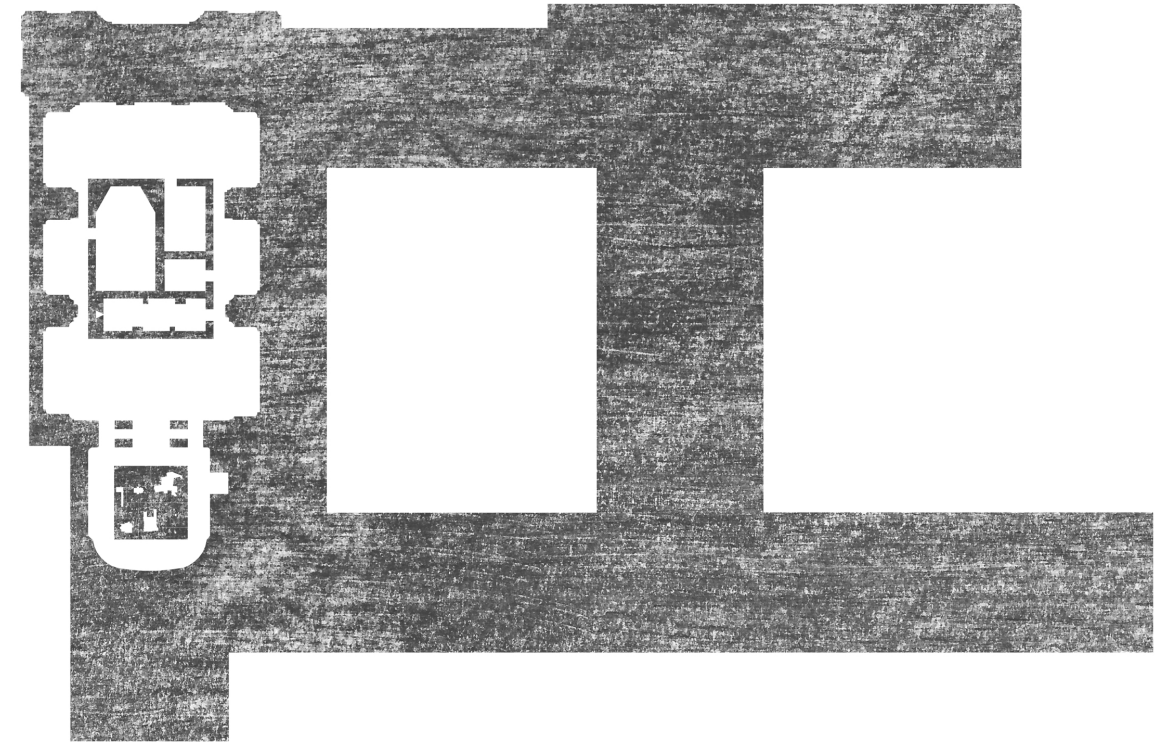
BME Középülettervezési Tanszék – Építészet és emlékezet stúdió
TDK 2023.

1 BEVEZETŐ

A kiscelli templom erős atmoszférájú tér, amelyben az épület múltjának rétegződő lenyomatai sejlének fel. Áthatja az emlékezés – hiányok, téri helyzetek, falak sérülései emlékeztetnek bennünket a romtemplom történetére. A múzeum Ország Lili-gyűjteményének kiállítása ebben a térben rávilágíthat az életművön belül az emlékezés kiemelt szerepére. Ország Lili művészetében meghatározó szerepet töltenek be a különleges atmoszférájú terek, téri élményei sokszor inspirálták műveit.

Dr. Zsemberyné Árvai Mária – a kiállítás kurátora – *Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete* című doktori értekezésében¹ céljaul tűzi ki, hogy a művész írásos hagyatékának feldolgozásával minél hitelesebben rekonstruálja a képeinek keletkezési körülményeit, ezáltal tovább mélyítse Ország Lili műveinek értelmezési lehetőségeit. A disszertációjában, a függelékben található (a művész kedves ismerőseivel készült) interjúkban, valamint a levelezésekben olvasható történetek segítenek mélyebben megismerni a kontextust, amelyben Ország Lili élt és alkotott, ezáltal művészete sokkal érthetőbbé és izgalmasabbá válik. A sokszor hivatkozott utazásai során bejárt terek hatásai jellemzően közvetlenül, jól visszafejthető módon megjelennek képein. Ezek az írásos dokumentumok viszont más terekről is rengeteg történetet tartalmaznak, amelyek ugyan közvetett módon, de szintén szerepet játszhattak a képzőművész életművének alakulásában. Olyan terek ezek, amelyekben valamilyen módon, akár csak képzeletben, de helyet kaptak Ország Lili képeiben, így gondolkodását műveinek az adott térhez való viszonya is befolyásolhatta.

Az emlékezés valójában folyamatos konstrukció, rekonstrukció. Megpróbáljuk rekonstruálni Ország Lili képeinek születési körülményeit, hogy pontosabb képet kapjunk művészetéről. A szöveges források alapján olyan terek történetei körvonalazódnak, melyek új értelmezési kereteket teremtenek meg az életmű bemutatásához. A templomtérben – mint az emlékezésnek szentelt térben – finom eszközökkel rekonstruálom ezeket a megtalált tereket, amelyekbe akár csak emlékekbe léphet be a kiállításon végighaladó látogató.

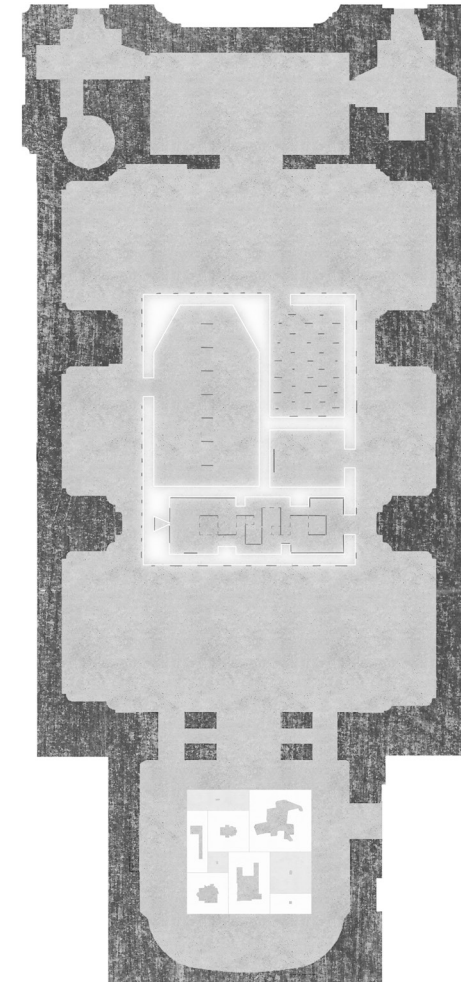

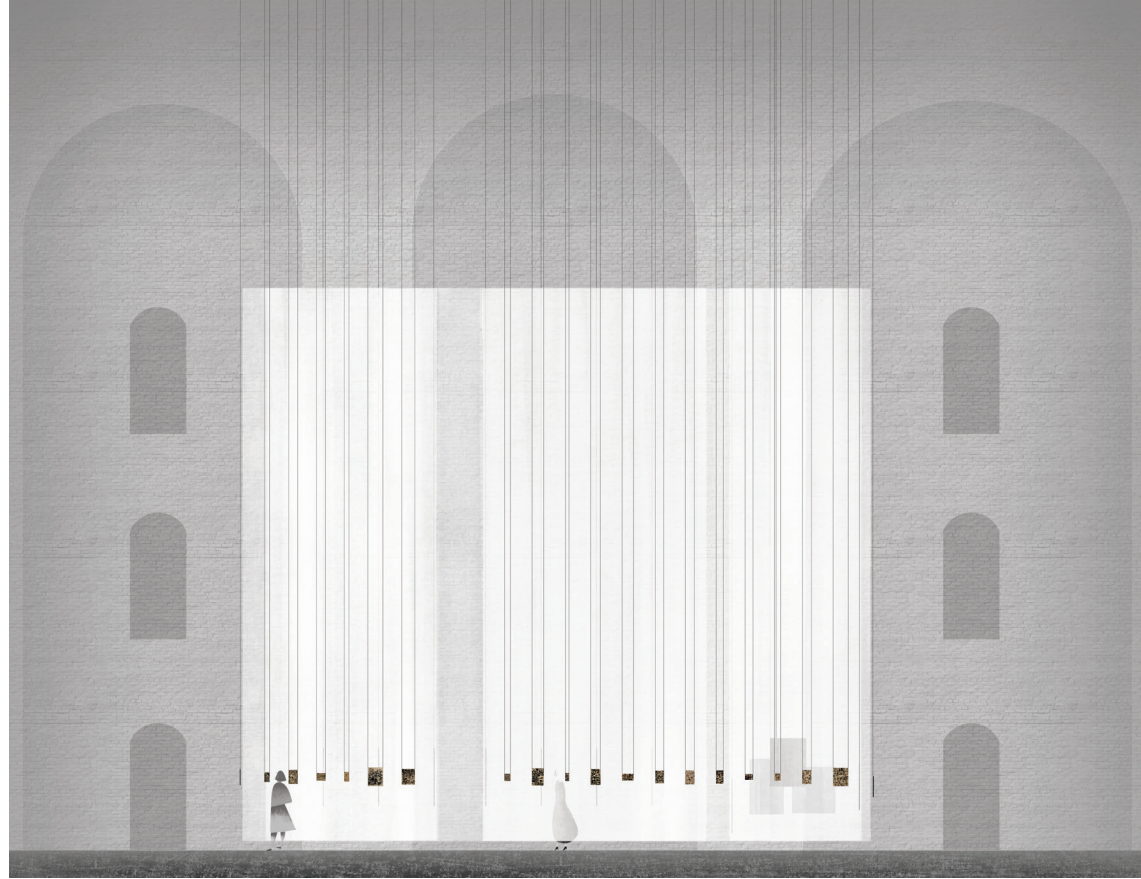
¹ Zsemberyné Árvai, M. (2019). *Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete* [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár.

2 TÉR-TÖRTÉNETEK TOPOGRÁFIÁJA

Az installáció a szentély és a templomhajó területére terjed ki, az eredeti bejáratit teret nem gondoltam bevonni a kiállításba, hiszen a sok apró hozzáépítés rendkívül zavarossá teszi. A kiállítás alapvetően két hangsúlyos részből áll: először a szentélybe lépünk be, ahol megismerhetjük azokat a tereket, amelyek hatottak Ország Lilire. Ezután körbejárjuk a templomhajót, besétálhatunk a rekonstruált terekbe, tértörténetekbe. A fölénk nehezedő falakhoz és fajsúlyos témájú képekhez finom hordozókat képzelek el, a rekonstruált terek a zsinórpadlásról függönyszerűen leereszkedő pászokból épülnek fel, mintha az égből lógnának be a térbe. Végül ugyanott hagyjuk el a kiállítást, ahol megérkeztünk, összefoglalásképp még vethetünk egy utolsó pillantást, melyek is voltak azok a terek, amelyekbe beléptünk.

A szentély közepén egy oltárszerűen megjelenő asztalt helyezek el, amely táblákból összeálló patchwork makettasztal. Minden táblán egy olyan tér jelenik meg, amely nagy hatással volt rá, és amelyek mentén átfogóan bemutatható az életmű. Az asztal alsó része visszahúzott, így ez is olyan hatást kelt, mintha nem érintkezne a földdel. A táblákba mélyen belefúródnak a terek alaprajzai, ez előrevetíti a hajóban a magasból belógó tereket. Az asztalt körbejárva megismerhetjük az utazások helyszíneit, egy-egy kép inspirációjául szolgáló helyeket (a teljesség igénye nélkül: bulgáriai és oroszországi útjai, a Kiscelli Múzeum, ahol a szobor tetetű inspirálta, izraeli utazása, a prágai zsidó temető, olaszországi élményei, kiváltképp Pompeji), vagy a művészetét a már említett, közvetettebb módon befolyásoló tereket. Utóbbiak azok az apokrif tér-történetek, amelyek a kiállításban az életmű fő értelmezési kereteit képezik, ezek a megtalált terek épülnek fel a templomhajóban.

3 NÉGY KIEMELT TÉR-TÖRTÉNET

A templomhajóban függőnszerűen leereszkedő pauszokból egy önmagába visszazáródó formát alkotva épülnek fel a belső terek 1:1 arányú modelljei. Kívülről egy egzakt forma érzékelhető, melynek négy határoló síkja párhuzamos a templomhajó falaival. Így a fal és a pauszfüggöny közt kialakuló sáv vezet bennünket körbe, innen léphetünk be sorra a rekonstruált terekbe, melyeknek kontúrjából kívülről még mit sem sejtünk. Egy-egy kapcsolódó képcsoport ereszkedik be mindegyik térbe, elrendezésük mindig az adott tér-történetre utal, így a képek értelmezési lehetőségeit mélyíthetik. A templomhajóban a pauszfüggöny körül lógó képek és a fal között járunk körbe – akárcsak a szentélyben elhelyezett makettasztal körül – innen lépünk be a következő terekbe:

3.1 ELSŐ TÉR: A LABIRINTUS-KIÁLLÍTÁS

Életművének utolsó szakaszában festette Ország Lili a jól ismert *Labirintus*-sorozatot. Úgy képzelte el, hogy a sorozat darabjai egymáshoz illeszthetők, nemcsak egyenként, hanem mint nagyobb kompozíció is értelmezhető alkotás lehessen a sorozat (a képek szélét keret nélkül alakította ki, hogy kapcsolódhassanak). Emiatt igencsak foglalkoztatta a gondolat, hogy sorozatából milyen kiállítások fognak születni. „Erről ő elég sokat beszélt és ennek a bemutatásáról. És akkor én mondtam ezt, hogy olyanok ezek, mint a töredékek. Én mondtam először úgy hiszem. És hogy ezek még egymás mellé is passzolnak. És le is raktam ott. És akkor azt mondta, hogy ha lesz kiállításom, akkor azt te fogod rendezni.”¹ – emlékszik vissza Deim Pál az interjúban, amelyet Árvai Mária készített vele. Valóban Deim Pál rendezte végül 1980-ban a BTM-ben a *Labirintus* című kiállítást (Egry Margittal közösen). Ország Lili ekkor már nem élt, az előkészítésben sem vett részt a Műcsarnokban megrendezett kiállításával ellentétben, ahol először lehetett megtekinteni a labirintusos képeket (a két kiállítás képanyaga nem teljesen fedi egymást), külön teremben többi képétől, egymáshoz falképtöredékekhez hasonlóan illesztve.

¹ Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 377. o.

A BTM-ben rendezett kiállítás a *Labirintus*-sorozat negyvennyolc darabját szerepeltető önálló kiállítás volt. Deim Pál tervezte az installációt és a képek elrendezését: „...a képeket is úgy raktam össze, mintha az ott folytatódna, csak egy részlet maradt meg, mint ahogy a régi görög domborművekből. Hogy csak darabok maradtak meg, és akkor azt próbálják a művészettörténészek, amit itt-ott találtak csak úgy kirakni. Na most gondoltam, hogy ez is töredék rendszer, és néhány kép egymásnak a folytatása.”¹ A kiállítás paravánjai alaprajzukban emberalakot formáztak, a fejrészbe egy szűk résen lehetett benézni, itt kaptak helyet a kék képek. Deim Pál különleges atmoszférájú kiállítási teret hozott létre a képsorozat bemutatásához, Ország Lili elképzeléseit továbbgondolhatta, nagyon értékes kiállítási teret alakított ki, amely a benne lévő képeket és a köztük lévő viszonyt is új értelmezési rétegekkel gazdagította. Deim Pál kiállítási tere emblematikussá vált, szinte összefonódott a *Labirintus*-sorozat sorsával, szép történet ez egy olyan periódus kapcsán, amelynek kiállítási lehetőségei a művészt is foglalkoztatták. Az installáció karakteres alaprajza és a képek elrendezése szerepelt a kiállítás szórólapján, ennek segítségével rekonstruálható.

A *Labirintus*-kiállítást körvonalazó térben a *Labirintus*-sorozatnak azok a darabjai lógnak, amelyek a Kiscelli Múzeum gyűjteményének részét képezik, ugyanolyan sorrendben, és csak azok, amelyek az 1980-as kiállításon is szerepeltek. Nem cél a teljes rekonstrukció, hiszen az egyes képek hiánya is a kiállítás történetének része, amelynek bemutatására törekszem. A kiállítást szeretném kiállítani, ami mesél a benne lévő képekről.

¹ Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 376. o.

3.2 MÁSODIK TÉR: A MŰTEREMLAKÁS

Egy másik fontos tér Ország Lili 32 m² körüli Fiáth János utcai garzonlakása, melynek egyetlen szobája volt egyben műterme és élettere. Az elkészült képeket a visszaemlékezések szerint falra szerelt polcrendszeren és galérián tárolta, ahova létrán lehetett felmászni. Levelezéseiben Ország Lili sokszor hangot adott annak, hogy nagyon sok problémát okoz neki a képeinek tárolása, illetve nehezen tud alkotni ebben a szűk térben. Az is sejthető, hogy képei teljesen máshogy hatottak ebben a kis térben – amely telis-tele volt festményeivel –, mint a kiállítóterekben. Erre utal a székesfehérvári kiállítása (1972) után Róbert Miklóshoz címzett levelében: „Képek, amelyek otthon úgy hatottak, hogy nyugodtan mondhattam: ez jó, azok nekem egész mást mondtak a kiállításon, és fordítva. Valahogy egész más minden egy kiállítóteremben. Képeim egész aprólékosan meg vannak munkálva, ez nagy távolságból alig látszik, ez az egyik, ami nagyon elgondolkoztató és egyelőre nem találok megoldást arra, hogy így is, meg úgy is hassanak.”¹ 1977-ben Pozsgay Imrének címzett levelében a Labirintus-sorozatra hivatkozott, hogy műteremlakáshoz jusson: „Egyetlen lakószobám mérete 4x5 méter, ebben dolgozom, illetve dolgozni tudtam, amíg kisebb méretű képeket festettem. Jelenleg nagy kompozíciókban gondolkodom, egy több részes sorozaton dolgozom, amelynek együttlátása a helyszűke miatt lehetetlen. Ez annyit jelent, hogy összképet nem kapván az elkészült darabokról a továbbdolgozás, a folytatás szinte megoldhatatlan.”² Végül 1978-ban sikerült beköltöznie az Úri utcai műteremlakásba, élete utolsó néhány hónapjában már ott élt.

A lakás rekonstrukciójához kikértem a levéltárból a terveket, amelyekből következtetni tudtam a műterem méretére. A Fiáth János utcai garzonlakás rekonstrukciója a művész kollázsait rejti. Kevésbé ismert képcsoportról van szó, amelyre érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni, hiszen értékes alkotások, amelyek ráadásul fontos szerepet játszottak az életmű alakulásában. „...montázsai művészi színvonaluk okán ma autonóm alkotásokként tekinthetők, a festőnő azonban nem értékelte őket önálló művekként, életében nem engedte kiállítani őket, néhányat elajándékozott ugyan, de túlnyomó részük haláláig saját tulajdonában maradt. A montázs műfaját, amely egész munkásságát végigkísérte, a kompozíciós kísérletezés eszközeként használta, montázsai sokszor egy-egy ötletének első megfogalmazását mutatják, a későbbi festmények vázlataiként magyarázhatók.”¹ – írja Dr. Zsemberyné Árvai Mária. Ezek többségét tehát apró lakásában tárolhatta. Nem nagy képekről van szó, azonban a kis térben homogén eloszlással elhelyezve megtölthető velük az a tér, amelyben ennél sokkal több és nagyobb képet tárolt, élt és alkotott Ország Lili.

1 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 431. o.

2 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 482. o.

1 Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 10. o.

3.3 HARMADIK TÉR: A KÉPZELETBELI KÁPOLNA

Az Ország Lili (egyik) főművének tekinthető *Rekviem: hét táblán, elpusztult városok és emberek emlékére* (1963) című sorozatával kapcsolatban egy rejtélyes történetről írt 2014-ben Árvai Mária a *Művészettörténeti Értesítő* című folyóiratban¹. Röviden összefoglalva a következő történetet tárta fel: Ország Lili a *Rekviem*-sorozatról egy interjúban² úgy nyilatkozott, a képeket egy képzeletbeli kápolnába szánta („A hét táblát egy képzeletbeli kápolnának szántam, ahová semmi mást nem akartam tenni csak egy összefoglalást, egy hét táblára sűrített mondanivalót. Hét táblán akartam sűrítve letenni – tehát a legtöményebben – mindazt, amit eddig csináltam.”), azonban Rácz István, a művész egyik gyűjtője és barátja 1965-ben egy előadásán román kori kápolnát említett a műalkotás kapcsán. Passuth Krisztina emlékezett egy olyan történetre, amelyben egy német anyanyelvű úr egyszer képeket rendelt kápolnájába a művésztől. Az írásos hagyatékából előkerült két német nyelven írt levél³, melyeket egy Robert F. Frick nevű úrtól kapott, akinek saját tulajdonában állt egy kápolna, a Margarethenkapelle a vorarlbergi Feldkirchben. Az úr az épület felújítását tervezte, amelybe festményeket szeretett volna rendelni Ország Lilitől, az első leveléhez két fényképet is küldött a kápolnáról. A felújítás végül nem valósult meg, azonban szerepet játszott a *Rekviem*-sorozat megfestésében: „A rekviem témája, a halottakra való emlékezés több szempontból is illett oda. A kápolna maga is tanúja volt egy véres ütközetnek a 18. században. 1943-ban pedig, amikor a szövetséges csapatok Augsburg ellen tervezett légitámadása a rossz idő következtében meghiúsult, helyettes célpontként Feldkirchre dobták le a bombákat.”² A kápolna feltehetően inkább inspiratíván hathatott a művészre, nem pedig mint konkrét megrendelés: „A három csoportba sorolás mikéntje a képek tartalmi és formai ritmusa alapján magától értetődőnek tűnik: 1–2., 3–5., 6–7. Ez a felosztás triptichon-formátumot is idézhet, amely nem feltétlenül szögben záródó falakon kerülhet csak elhelyezésre.”² A kápolnában ugyan Ország Lili sosem járt, és nem lehet tudni, mennyit tudott az épületről, a vorarlbergi kisváros feletti sziklán álló román kori kápolna ugyanakkor megmozgathatta a fantáziáját.

1 Árvai, M. (2014). Ország Lili: *Rekviem*. *Művészettörténeti Értesítő*, 63(2), 361–372.

2 Rozgonyi, I. (1988). *Párbeszéd művekkel: Interjúk 1955–1981*. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 206. o.

3 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 264–267. o.

Kutatásom során kiderült, hogy a kápolnát és a mellette álló lakótornyot nemrég a Marte.Marte.vorarlbergi építész iroda újította fel, a lakótornyot ráadásul saját irodájuknak rendezték be. Részben a felújításról publikált anyagok, részben a térről készített fotók alapján ez a rejtélyes tér is egészen pontosan megismerhetővé vált.

Magától értetődő, hogy a kápolnát idéző pausztérbe a *Rekviem*-sorozat hét táblája kerül, de a képek térbeli helyzete utal arra, hogy a festő szándéka nem ismert az elrendezést illetően.

Robert F. Frick Ország Lilinek küldött fényképei a kápolnáról

3.4 EGY NEGYEDIK TÉR: AZ EGYSZEMÉLYES TEMPLOM

Mély benyomást tett Ország Lilire az ungvári téglagyárban létesített gettó. A férfiak szabad ég alatti imája erős képként élt benne, erről 1964-ben beszélt Rácz Istvánnak: „Van egy élményem egy templom-igényről. Amikor 44-ben egy gyűjtőtáborban voltak [emberek] összegyűjtve... 24 óra múlva deportálás... Szinte ketrecben laktak, mindenki egy kis külön ketrecben lakott. – és ... kimentek a férfiak a szabadba és alkottak egy templomot az énekükkel. De nagyon messzire lehetett hallani az égbe kiáltó szavakat, ez tény. Azt hiszem ez volt az első és utolsó templom, amit hallottam. (Ezt csak nagyon messziről lehet megközelíteni.) De az furcsa volt, mert az ima volt minden pap nélkül, mindenki nélkül, minden ünnep nélkül, teljesen önkéntesen mentek, – csak a férfiak. Az tényleg olyan volt, hogy az ég is megmozdult...”¹ Ország Lili művészetében visszatérő téma az imádság ereje. A Kiscelli Múzeum gyűjteményének részét képezi *De Profundis* című képe, amely írásos korszakának, valamint egész életművének egyik legkiemelkedőbb alkotása, már a kép címe is imádság megfogalmazására utal.

A festő egyik főművének tekinthető alkotást szintén szerettem volna kiemelni, így a kép egy apró térben kap helyet, egymagában, egyszemélyes templomot alkotva a térbe belépő látogató számára.

¹ Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 277–278. o.

3.5 KÖZTES TEREBEN

Azok a képek, amelyek nem kapnak helyet a négy tér valamelyikében, de fontos műveknek tekinthetők, érdekes történetek kapcsolódnak hozzájuk, a fal mentén körbejárható sávban tekinthetők meg, a pauszfüggöny körül lógnak be sorra a térbe. A templomtér lenyomatokkal rétegzett falával mondhatni farkasszemet néznek ezek a sokszor hasonló hatást elérni kívánó képek. Ahogyan haladunk a térben, a falakat közelről figyelhetjük, azok is tulajdonképpen a tárlat részévé válnak.

A négy tér közötti útvonalon a pauszfüggöny körül lógnak korai, a halottak emlékezetével foglalkozó képei, első ikonos korszakában alkotott festményei, valamint olyan képek, amelyek kilógnak, ugyanakkor a gyűjtemény értékes részét képezik (*Hirosima, Ikonfal I., Pompeji fejek I-II.*). Ország Lili életében munkahelye, az Állami Bábszínház díszletfestő műhelye meghatározó szerepet játszott, sok kedves barátjával itt ismerkedett meg. A Bábszínház akkoriban számos képzőművész menedékhelye volt, különös léghő léngte be a műhelyt, a visszaemlékezések szerint Ország Lilit szinte ez tartotta életben¹. A tíz darabból álló humoros kollázssorozat (*Az emberi test csodái 1-10.*), amelyet egy kollégájának készített, a Kiscelli Múzeum tulajdonában van. Teljesen más oldalát mutatja be a művésznak, mint közismert alkotásai. Úgy gondolom, a bábszínházi műhely egyfajta korrajz is az akkori művészek életéről, izgalmasnak találtam, hogy képeivel ez a szál is helyet kapjon a kiállítás körbefutó függönyén. A kollázssorozat mellett egy bábszínházi díszlet vetített hátteréhez festett két terve is szerepel a tárlatban. Hasonló világ jelenik meg ezeken a terveken, mint a gyűjteményből kiemelkedő, *Vízió* című írásos képén, amely a városos képek mellett kap helyet, ezt követik a monotípiák, melyek közt a kápolna tere nyílik meg, benne a főműnek tekinthető *Rekviem*-sorozattal.

¹ Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. *ELTE Digitális Intézményi Tudástár*, 379. o.

4 TÉR-REKONSTRUKCIÓK

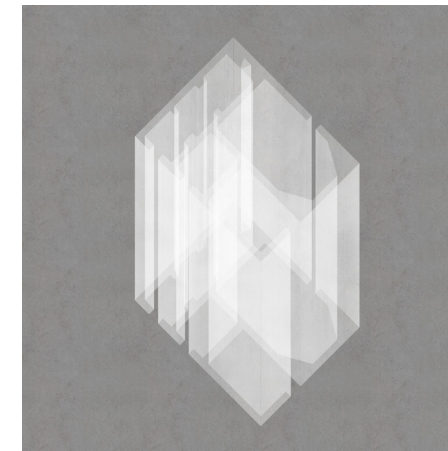
A terek rekonstruálási módja hosszú gondolkodási folyamat eredménye. A sok felmerülő ötletből leszűrt tanulságok alapján jutottam el a végső, függönyös megoldáshoz, azonban a gondolatmenet egyes pontjai mint alternatívák is érdekesek lehetnek (például anyagi okok miatt). A romtemplom téri helyzeteire adható lehetséges válaszok, illetve a térrekonstrukciók anyagának kiválasztása jelentette a két vezérfonalat, amelyek mentén az installációt (sokszor előképek keresésével) végiggondoltam.

Az egyik első verzióban fa állványzatból felépülő terek álltak elszórva a templomtérben, ezekben kaptak volna helyet az egyes képsorozatok. Ehhez fontos előkép volt a Tom Emerson stúdiója (ETH Zürich) által épített *Monks Parlour* címet viselő építmény, amely szintén rekonstrukció, a londoni Sir John Soane házmúzeumának egyes tereit idézi vissza a belső. Ez a lehetőség az emlékezet folyamatos formálódására utalt volna, és arra, ahogyan az emlékeket tulajdonképpen újra és újra felépítjük, rekonstruáljuk.

A képek finom belógatása végig fontos gondolat volt, hiszen a zsinórpádlás használatával kiküszöbölhető, hogy masszív hordozók kerüljenek a térbe, vagy hogy a képek falra helyezésével az alkotások és a falfelületek konkuráljanak egymással. Lars von Trier *Dogville* című filmjének¹ emblemikus díszlete hamar felmerült mint előkép, hogy felfestett alaprajzok fölé ereszkedjenek be az egyes képsorozatok. Itt fontos ponttá vált az is, hogy a konkrét, körberajzolt terek egyikéhez sem kapcsolható képek az alaprajzok közti terekben lógjanak, homogén eloszlással, hiszen nem szerettem volna szigorúan szekciókra bontani az életművet.

Alaprajz helyett metszetekkel is elképzelhetőnek gondoltam a terek rekonstrukcióját, hogy mint a térbe beereszkedő díszletfalak, harántirányban szeleteljék tovább a templomteret a terek vászonra festett metszetei, amelyek háttérrel adhatnak a képeknek. Ez a verzió szépen reagált volna a templomhajó két végében álló, boltívekkel tagolt, hatalmas falak helyzetére.

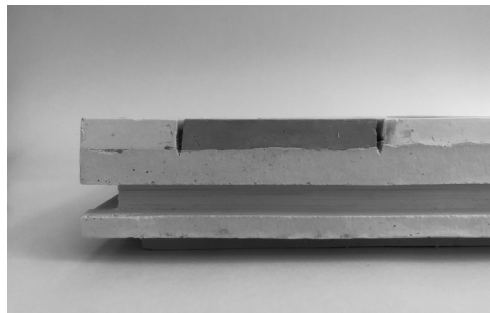
A függönyszerűen belógatott terekből kialakított installációban végül jól ötvöződnék a korábbi verziókban felmerült gondolatok. A pauszfüggönyökkel kihúzott alaprajzok izgalmas tereket alakítanak ki a bennük elhelyezett képsorozatokkal. A képek és a terek egyaránt lógnak, a terek csak mint belső terek érvényesülnek. Az olcsó és ideiglenes pauszon az értékes és fajsúlyos témájú képek jól érvényesülnek. A további képeknek szépen helyet adó függönyfelület és a fal közti sávban sétálunk körbe a térben, közel a képekhez és a falakhoz, melyek mind azt kívánják meg, hogy közelről nézzük őket, vesszünk el a részleteikben. A pauszfüggöny egyszerre tud tereket meghatározni, a képeknek háttérrel adni, valamint a látogatót vezetni a térben.

¹ von Trier, L. (2003). *Dogville* [Film]. Filmek AB; Zoma Films UK; Canal+; France 3 Cinéma

5 KIEGÉSZÍTŐ ANYAGOK ÉS PROGRAMOK (KATALÓGUS, TÁRLATVEZETÉS)

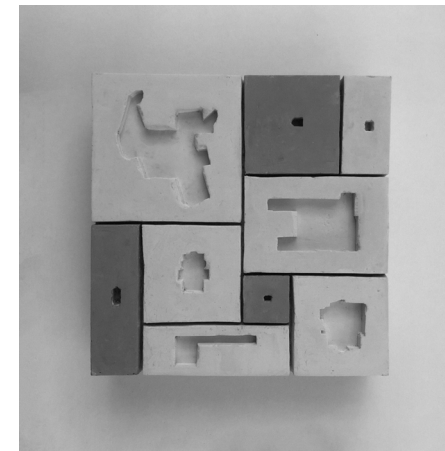
A kiállítást úgy képzeltem el, hogy tárlatvezetéssel jól elmesélhető és átélhető legyenek azok a történetek, amelyek árnyalják az életmű értelmezését. Ugyanakkor nyilvánvalóan fontos, hogy enélkül is értelmezhető legyen a kiállítás. Ehhez az elején meg kell ismertetni a látogatókkal a koncepciót, a tereket, amelyek az életművet az emlékezés felől mutatják be. A szentélyben elhelyezett makettasztal képét azonban nem akartam hosszú szöveges anyagokkal megbontani. A makettasztalon szereplő terekről összegyűjtött anyagot rövid füzetben rendezem el, a példányokat az asztal oldalán végigfutó mélyedésből tudják elvenni a látogatók. A kiállítás koncepcióját képező terekhez jól kapcsolódnak emberek, akik a művész életének fontos szereplői, bizonyára az ő hatásukról is sokat lehet beszélni. Ebben a kiadványban az ő portréik, történeteik is helyet kapnak. Azt szeretném, ha ezek az apokrif történetek lehetőséget teremtenének a látogatóknak az életmű rétegzettebb értelmezéséhez ahelyett, hogy didaktikus fogódzókot adnék a kezükbe. A látogatóra van bízva, mennyire mélyül el a tárlatban, mely történeteket jegyzi meg, mit visz haza az élményből. A füzetet elviheti, később még felidézheti belőle a látottakat, ha akarja vagy csak megmarad mint egy darabka emlék a kiállításból. A makettasztalból pedig az idő múlásával szépen lassan elfogynak ezek a kiadványok.

6 ZÁRSZÓ

A terv tulajdonképpen a bemutatás módjára tett javaslat, rugalmas, azaz bővíthető, szűkíthető a konkrét kuratori együttműködés keretein belül, valamint az anyagi kérdések szem előtt tartásával. Az, hogy pontosan mennyi és mely képek legyenek kiállítva, szintén nem kőbe véssett, a kurátor döntése alapján változtatható.

Ezenkívül a terv lehetővé teszi a további együttműködést az építészhallgatókkal, segíteni tudnánk a kiállítás létrejöttét. Szerintem szép történet lenne, ha a valós kiállítás elkészüléséig folytatódhatna a közös munka. Például a makettasztal tábláinak elkészítése egy egyetemi tárgy keretein belül történhetne, folyamatos párbeszédben állva a kiállítás tervezőivel. A hallgatók biztosan lelkesednének, és szép tárgyak születnének.

7 RÉSZLETEK A KATALÓGUSHOZ ÖSSZEGYŰJTÖTT ANYAGBÓL

7.1 A LABIRINTUS-KIÁLLÍTÁS – GYŰJTÉS

részlet Róbert Miklósnak címzett leveléből¹
1978. február 18.

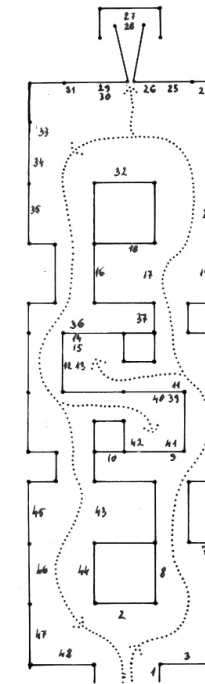
„Talán említettem, hogy kb. 3 éve festek egy sok-sok képből álló nagy kompozíciót, egy „Labirintus”-t, most a 38.-ik darabot festem. Ezek a képek önállóan is teljesek, de úgy képzeltem el, hogy egyszer egy kisebb teremben vagy nagyobb falra sűrűn egymáshoz komponálva kapják meg valódi értelmüket. Hogy ez mikor lesz és hol, az még nem derült ki, én mindenesetre még nagyon dolgozom rajta és nagyon remélem, hogy még sok mondanivalóm lesz. Sok munkával és sok izgalommal jár minden, keretezés (speciális a Labirintushoz), mert nem szeretném a képeket a keretekkel egymástól elhatárolni. Tehát legyen keret és még sem?! Néha ott tartok, hogy ez már nehezebb, mint megfesteni.”

részletek Dr. Zsemberyné Árvai Mária Deim Pállal készített interjújából²
Szentendre, 2012. december

„...a Labirintus és a képeket is úgy raktam össze, mintha az ott folytatódna, csak egy részlet maradt meg, mint ahogy a régi görög domborművekből. Hogy csak darabok maradtak meg, és akkor azt próbálják a művészettörténészek, amit itt-ott találtak csak úgy kirakni. Na most gondoltam, hogy ez is töredék rendszer, és néhány kép egymásnak a folytatása.”

„Na most én csináltam egy olyan alaprajzot, hogy a paravánok hogy készüljenek. És az alaprajz egy emberi figura. Fejjel, testtel. Na most a fejbe már csak úgy lehetett egy ilyen keskeny sávot hagytunk ki és belül azok a kék, amiket utoljára festett, olyan erősebb kék, na azokkal volt kibéelve a fej. Tehát be lehetett nézni.”

„Erről ő elég sokat beszélt és ennek a bemutatásáról. És akkor én mondtam ezt, hogy olyanok ezek, mint a töredékek. Én mondtam először úgy hiszem. És hogy ezek még egymás mellé is passzolnak. És le is raktam ott. És akkor azt mondta, hogy ha lesz kiállításom, akkor azt te fogod rendezni.”

1 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 490. o.

2 Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 376. o.

7.2 A MŰTEREMLAKÁS – GYŰJTÉS

részlet Róbert Miklósnak címzett leveléből¹
1958. szeptember 12.

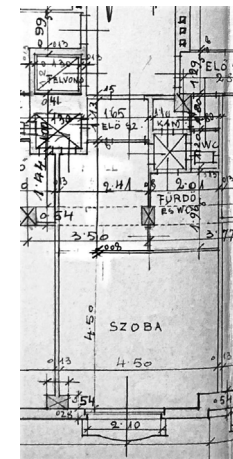
„Ezenkívül pedig nagy rumli van a lakásunkban, mert a napokban festeni fognak, és ezt megelőzően egy sereg „átszerelni”, „átrendezni” való van. Sehogy sem férünk el, és éppen azon gondolkozunk, hogy ezt a rekamiét, ami itt van, hogyan lehetne esetleg mennyezetig fölhúzni valami csigával és esetleg fönn aludni. Itt ugyanis csak fölfelé lehet terjeszkedni, hát talán legjobb lenne a mennyezetre költözni. Függetlenül mégis csak kényelmesebb a függőrekamié, hát nem? Másik probléma, hogy lehet egy szobából csinálni a következőt: műtermet, irodát, hálót, ebédlőt, konyhát, „spájzt”, fogadót stb., úgy hogy ha az emberhez látogató jön, akkor ha az ember nem akar vele rögtön leülni és társalogni, hogyan lehet elrejtőzni vagy magát láthatatlanná tenni? (Ez a mondat nem stimmel.) De a probléma benne van.”

Dr. Rácz István az Élet és Irodalom szerkesztőségének²
1972. október

„Jórészt láttam már ugyan újabb műveit is, műteremnek alig nevezhető műtermében, amely egyszersmind étkezőkonyha, cella, hálószoba és szalon, kiállításon azonban a képeket egymásra hatásukban és egymást kiegészítve, jó megvilágításban jobban meg lehet ítélni.”

részlet Dr. Zsemberyné Árvai Mária Tőkeiné Egy Margittal készített interjújából³
2013. január

„...abban az egy szobában, ami mellett volt egy fürdőszoba. És a fürdőszoba volt egyúttal a konyha, és minden. Szóval ez a két helyiség volt. De nem egy nagy fürdőszoba volt, viszonylag kicsi. És a Lilikának a leghosszabb fala a képekkel volt tele, illetve a képeket tartó polcokkal. Illetve fönt volt egy kis ilyen galériaféle. Na most ilyesmiben is sokat segített a Pali, nagyon sokat. És létráról vette le, létra segítségével a polcokról a képeit a Lili, és úgy mutatta meg.”

1 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 151. o.

2 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 427. o.

3 Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 380. o.

7.3 A KÉPZELETBELI KÁPOLNA – GYŰJTÉS

részlet Robert F. Frick Ország Lilinek címzett leveléből (fordítás)¹
1963. augusztus 26.

„Továbbra is nagyon számítok rá és szinte meg vagyok győződve róla, hogy munkája hozzájárul majd a kápolna teljes díszítéséhez. Ez idő tájt azonban az ehhez szükséges előkészületekben akadályoz, hogy az építmény biztosításához alapvető munkálatokat kellett megelőzőleg elvégezni, ezért nem gondolhattam egyelőre a kérdéses kápolna felszerelésére. Ezért arra szeretném kérni, hogy legyen türelemmel. Biztosan vissza fogok térni Önhöz.”

részlet Robert F. Frick Ország Lilinek címzett leveléből (fordítás)²
1963. december 16.

„Az Ön képeivel való részleges díszítés továbbra is nagyon érdekel, csak meg kell értenie, hogy azt várom, hogy az épületek szerkezete, vagyis a nyersépület létrejöjjön. [...] Biztosíthatom, hogy nem feledkeztem meg Magáról, és kívánságait számon tartom. Ha a kialakításról szeretne tőlem előzetes információhoz jutni, úgy nagyon szívesen látnám, meghívom, hogy itt Feldkirchben, helyben vitassuk meg ezt a kérdéskört. Ha nem okoz Önnek túl nagy fáradságot, arra kérném, erről időben értesítsen. Nagyon örülnék.”

részlet Dr. Zsemberyné Árvai Mária Kazanlár Emillel készített interjújából³
2012. november

„Egy Köln melletti német falu plébánosa volt az illető. A háborúban lebombázott kápolnát újjáépítették, és abba szeretett volna képeket. Modern képeket szeretett volna, ami a pusztításról, a bombázásról szól. Végül a bácsi meghalt. Nem lett belőle semmi.”

1 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 264-265. o.

2 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 267. o.

3 Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 373. o.

7.4 AZ EGYSZEMÉLYES TEMPLOM – GYŰJTÉS

részlet Rácz István és Ország Lili beszélgetéseiből készült feljegyzésekből¹
1964. november 24.

„Van egy élményem egy templom-igényről.

amikor 44-ben egy gyűjtőtáborban voltak (emberek) összegyűjtve...

24 óra múlva deportálás...

Szinte ketrecben laktak, mindenki egy külön kis ketrecben lakott.

és kimentek a férfiak a szabadba és alkottak egy templomot az énekükkel. De nagyon messzire lehetett hallani az égbekiáltó szavukat, ez tény.

Azt hiszem, az volt az első és utolsó templom, amit hallottam. (Ezt csak nagyon messziről lehet megközelíteni.) De az furcsa volt, mert az ima volt minden pap nélkül, mindenki nélkül, minden ünnep nélkül, teljesen önkéntesen mentek, csak a férfiak.

Az tényleg olyan volt, hogy az ég is megmozdult...”

¹ Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). *„...a világból a fényeket...”*: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 277-278. o.

7.5 TOVÁBBI TEREK – GYŰJTÉS

részlet Bálint Endrének címzett leveléből¹
1954

„Azt hittem, hogy ott a Schmidt-kastélynál tudok valamit festeni arról a fejetlen szoborról, és képzelje el, mikor kimentem oda másodszor, most már teljes felszereléssel, nem találok ott semmit sem, ledöntötték az összes szobrot, csak törmelék maradt. Ez az én formám! Aztán kimentem harmadszor megnézni a környezetet, gondolván arra, hogy ott majd visszaidézem az egészet, de ismét el lettem űzve, mégpedig egy szatírtól! képzelje el, egyedül voltam, majd a guta megütött, mikor felém jött, futottam ész nélkül, szerencsére a közelben volt egy kecskepásztor, ahhoz menekültem. Mondanom sem kell, hogy két napig teljesen ki voltam borulva.”

részlet Róbert Miklósnak címzett leveléből²
1958. június 25.

„Én legszívesebben folyton utaznék, most főleg Bulgáriába, és legboldogabb lennék, ha egy régi bolgár templom tövében telepedhetnék le (ahol nagyon sok gyönyörű ikon van!), mert csak olyan helyen érzem jól magam.

Idén valószínűleg a Balatonra megyünk, hogy mikor, azt még nem tudjuk. Sajnos, ott nincsenek pravoszláv templomok, és így nagy hiányérzetem lesz Bulgária után.”

részlet Dr. Zsemberyné Árvai Mária Bródy Verával készített interjújából³
2012. május

„Abban az időben a bábszínház egy menedékhely volt, kívül állt a valóságon. Kicsit minden másként fordult ott. Varázslatos hely volt, sokan bejártak oda. A műhelyben ünnepeltük a születésnapokat, a karácsonyt.”

1 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 32. o.

2 Árvai, M., és Zsoldos, E. (Szerk.). (2017). „...a világból a fényeket...”: Ország Lili levelezése. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 147. o.

3 Zsemberyné Árvai, M. (2019). Történelem és emlékezet között: Ország Lili művészete [Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem]. ELTE Digitális Intézményi Tudástár, 367. o.

8 ABSZTRAKT

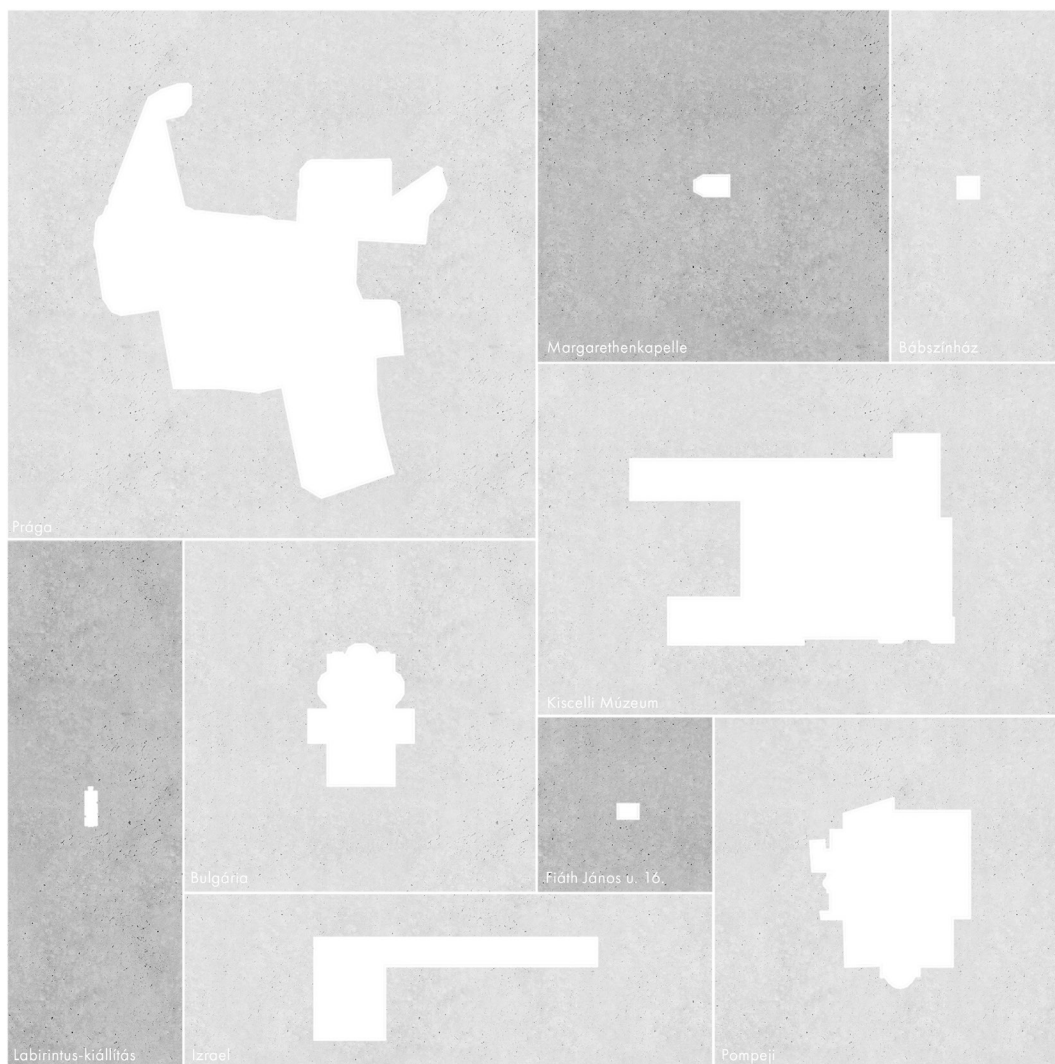
A Kiscelli Múzeum templomtere magán hordozza történetének lenyomatait, a tér rétegződő részletei visszafejthetővé teszik az épület sorsát. A múzeum Ország Lili gyűjteményének kiállítása ebben a térben rávilágíthat az életművön belül az emlékezés kiemelt szerepére. Ország Lili művészetében a városos és írásos korszakban találkozunk legrétegzettebben az emlékezettel. A zsidó nép számára az emlékezés vallási parancs, a diaszpórában élő zsidóság kulturális emlékezetét a történelmük, városaik és szent szövegeik ismétlésszerű felidézésével tudja életben tartani. Ország Lili zsidó származása minden bizonnyal összefügg azzal, hogy műveinek visszatérő témája a városok és ezzel együtt az emberek emlékezete.

Egyéni kifejezőmódjára a 60-as évek elején a prágai zsidó temető volt nagy hatással. A zsidó vallás tiltja a sírok kihantolását – ez is a halottak emlékezetével függ össze – így az évszázadok során egymás fölé temetkeztek, a sírkövek sűrűn egymáshoz tapadva állnak a sírkertben. A sírkövek sokasága, rétegzettsége inspirálta Ország Lili nyomdázós technikáját is, mellyel monotípiák hosszú sorát készítette el. A technika magában hordozza az ismétlést és a nyomhagyást, melyek mind az emlékezést szolgálják.

Ország Lili művészetében kiemelt jelentőségűek a terek, műveinek jelentős részét téri élmények vagy elképzelt, felidézett terek inspirálták. A kiscelli romtemplomot is áthatja az emlékezés, téri helyzetek emlékeztetnek bennünket az épület történetére. Az emlékek felelevenítése valójában a múlt rekonstruálása. A templomtérben olyan tereket szeretnék finom eszközökkel rekonstruálni melyek hatással lehettek Ország Lili művészetére, egyes korszakaiban festett képeire. A meghatározó tereket Ország Lili levelezései és a művészetét elemző irodalom, fennmaradt fényképek, tervrajzok alapján térképezem fel és rekonstruálom. A romtemplomot – amely már önmagában is helye az emlékezésnek – a terek rekonstruált emlékei lakják be, reflektálva a templom adta téri helyzetekre.

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-2-I-BME-303 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

kiállítás Ország Lili műveiből a Kiscelli Múzeum templomterében

ÉPÍTÉSI TERÜLET

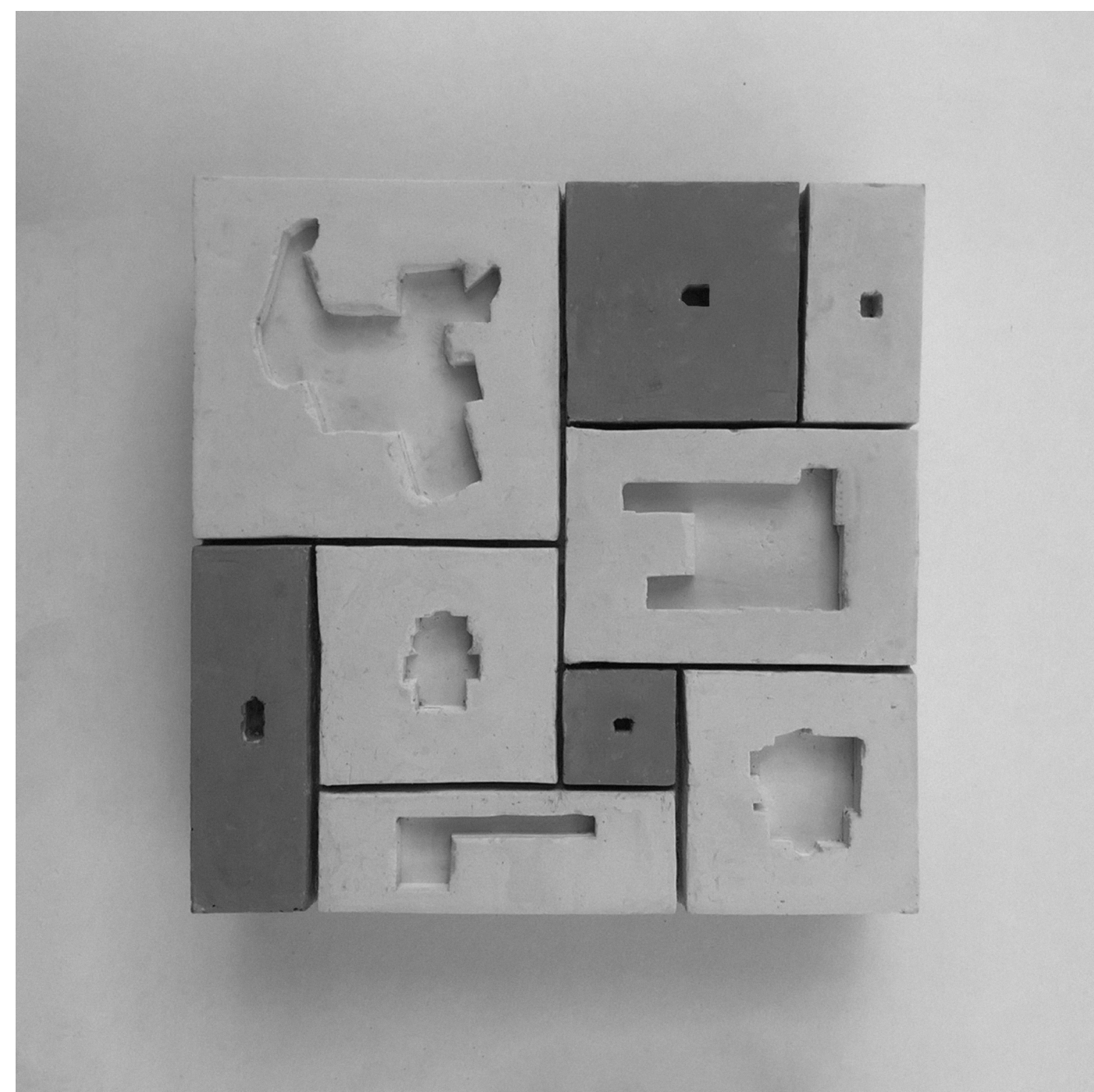
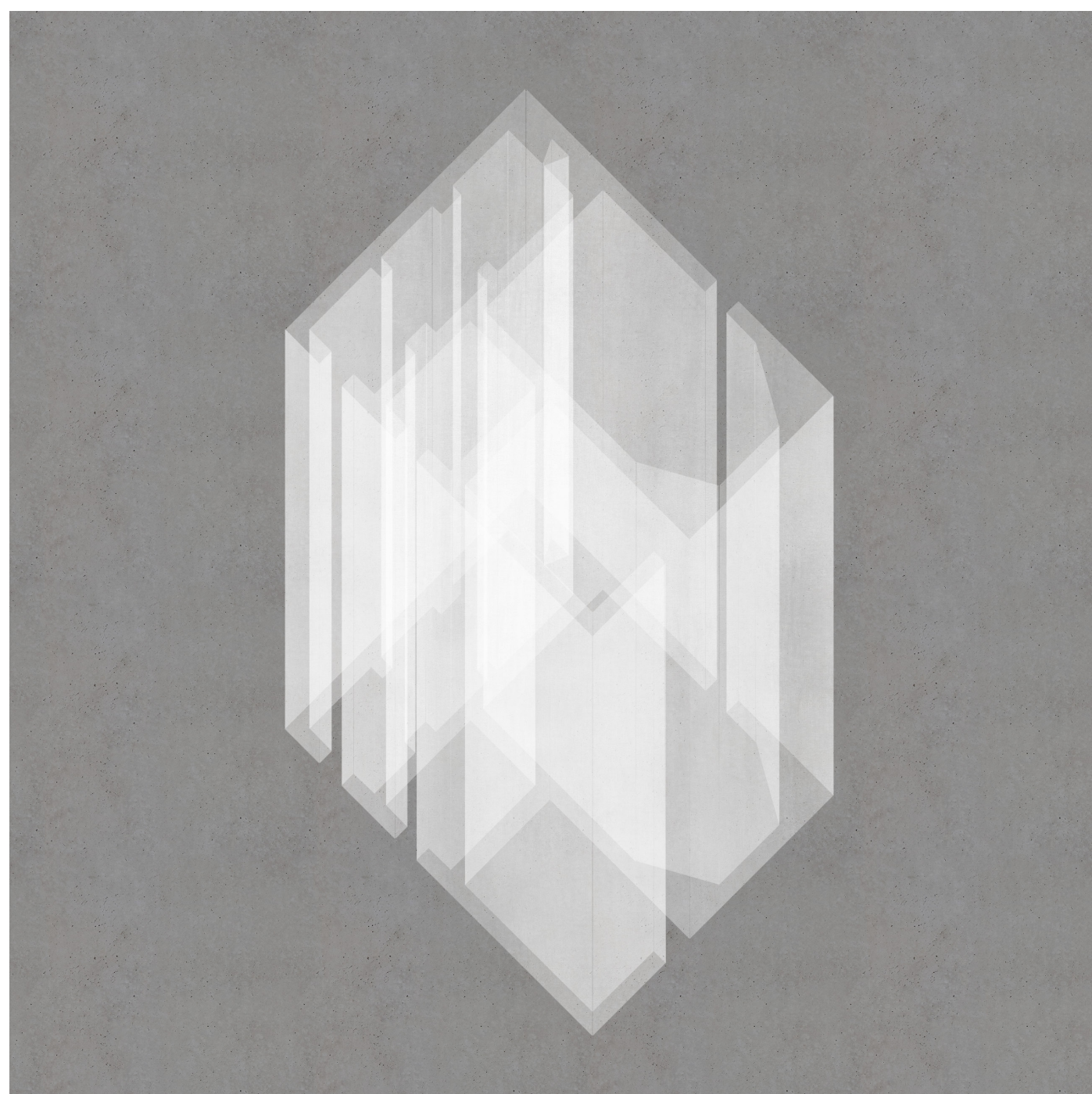
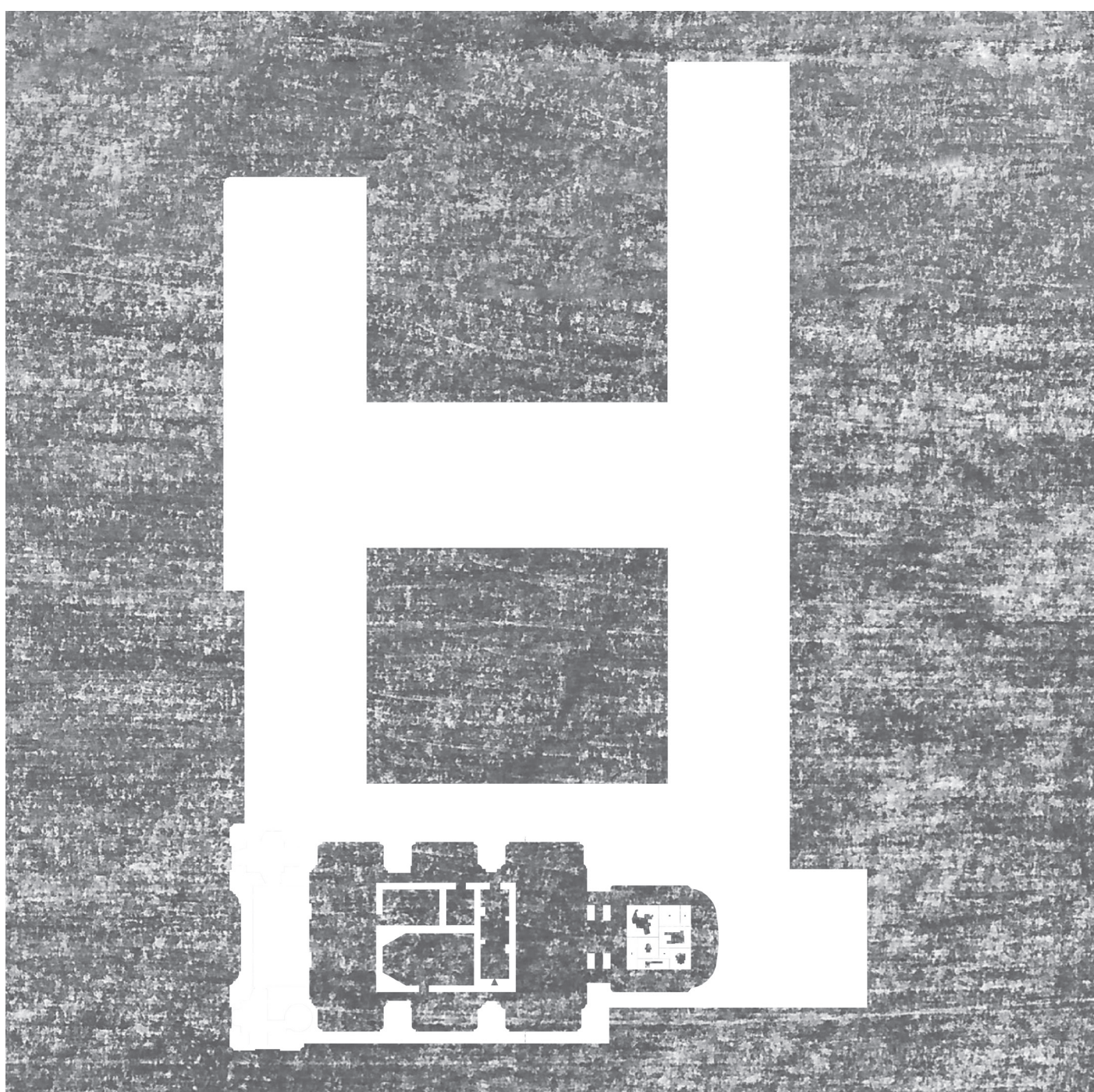
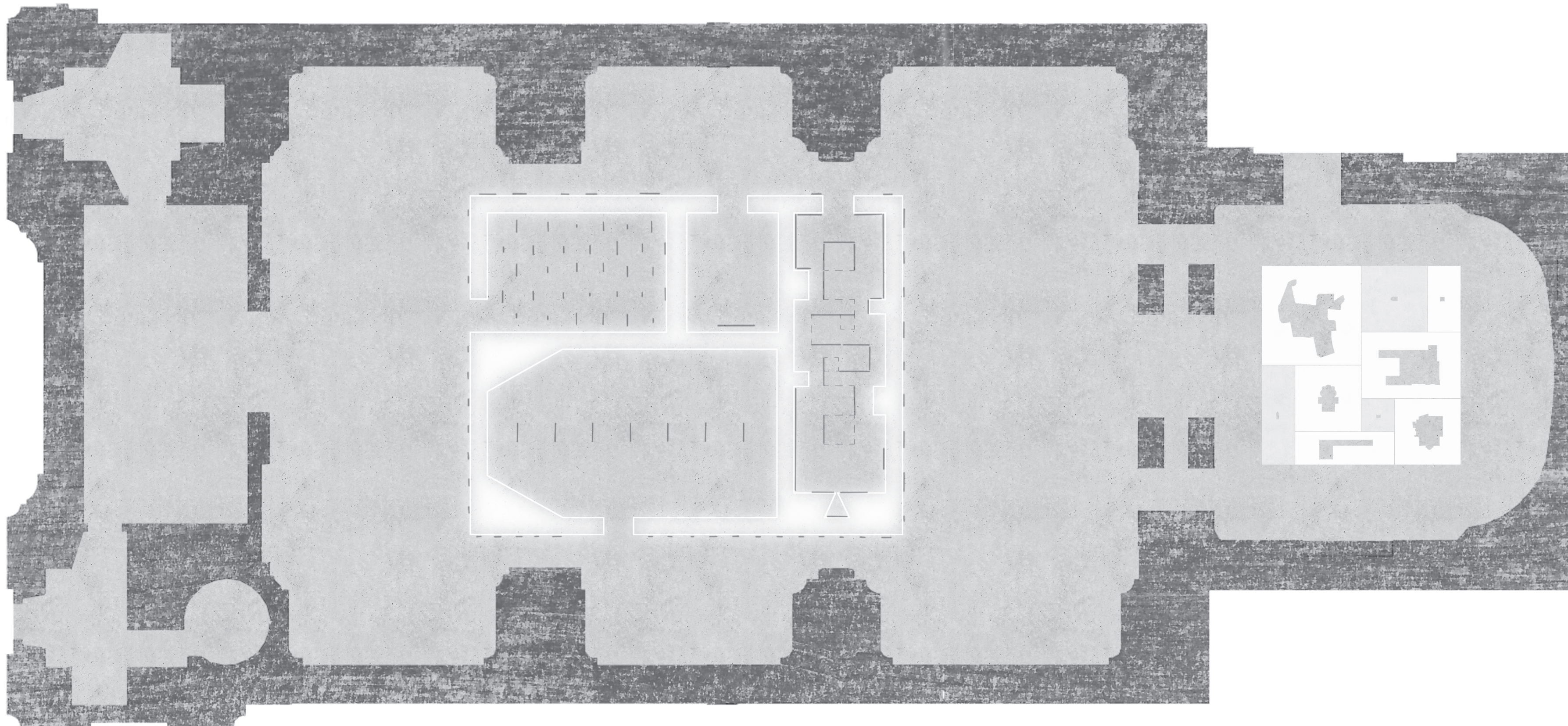
APOKRIF TÉR-TÖRTÉNETEK ORSZÁG LILI MŰVÉSZEZÉBEN

készítette: Jelinek Dorka / konzulens: Kronavetter Péter DLA / Középülettervezési Tanszék – Építészet és emlékezet stúdió / TDK 2023

Az emlékezés valójában folyamatos konstrukció, rekonstrukció. Megpróbáljuk rekonstruálni Ország lili képeinek születési körülményeit, hogy pontosabb képet kapjunk művészetéről. A szöveges források alapján olyan terek történetei körvonalazódnak, melyek új értelmezési kereteket teremtenek meg az életmű bemutatásához. A templomtérben – mint az emlékezésnek szentelt térben – finom eszközökkel rekonstruálom ezeket a megtalált tereket, amelyekbe akárcsak emlékekbe léphet be a kiállításon végighaladó látogató. Azt szeretném, ha ezek az apokrif történetek lehetőséget teremtenének a látogatóknak az életmű rétegzebb értelmezéséhez ahelyett, hogy didaktikus fogódzókat adnék a kezükbe. A látogatóra legyen bízva, mennyire mélyül el a tárlatban.

A szentély közepén egy oltárszerűen megjelenő asztalt helyezek el, amely táblákból összeálló patchwork makettasztal. Minden táblán egy olyan tér jelenik meg, amely nagy hatással volt rá, és amelyek mentén átfogóan bemutatható az életmű. Az asztal alsó része visszahúzott, így ez is olyan hatást kelt, mintha nem érintkezne a földdel. A táblákba mélyen belefűrődnek a terek alaprajzai, ez előrevetíti a hajóban a magasból belógó tereket. Az asztalt körbejárva megismerhetjük az utazások helyszíneit, egy-egy kép inspirációjául szolgáló helyeket vagy a művészetét a már említett, közvetettebb módon befolyásoló tereket. Utóbbiak azok az apokrif tér-történetek, amelyek a kiállításban az életmű fő értelmezési kereteit képezik, ezek a megtalált terek épülnek fel a templomhajóban.

A templomhajóban függőnszerűen leereszkedő pauszokból egy önmagába visszazáródó formát alkotva épülnek fel a belső terek 1:1 arányú modelljei. Kívülről egy egzakt forma érzékelhető, melynek négy határoló síkja párhuzamos a templomhajó falaival. Így a fal és a pauszfüggöny közt kialakuló sáv vezet bennünket körbe, innen léphetünk be sorra a rekonstruált terekbe, melyeknek kontúrjából kívülről még mit sem sejtünk. Egy-egy kapcsolódó képcsoport ereszkedik be mindegyik térbe, elrendezésük mindig az adott tér-történetre utal, így a képek értelmezési lehetőségeit mélyíthetik. A templomhajóban a pausz-függöny körül lógó képek és a fal között járunk körbe – akárcsak a szentélyben elhelyezett makettasztal körül – innen lépünk be a felépült terekbe.

ÉPÍTÉSI TERÜLET

APOKRIF TÉR-TÖRTÉNETEK ORSZÁG LILI MŰVÉSZEZETÉBEN

készítette: Jelínek Dorka / konzulens: Kronavetter Péter DLA / Középülettervezési Tanszék – Építészet és emlékezet stúdió / TDK 2023

Az első tér a BTM-ben 1980-ban megrendezett *Labirintus*-kiállítás. Deim Pál különleges atmoszférájú kiállítási teret hozott létre a *Labirintus*-sorozat bemutatásához, Ország Lili elképzeléseit továbbgondolhatta, nagyon értékes kiállítási teret alakított ki, amely a benne lévő képeket és a köztük lévő viszonyt is új értelmezési rétegekkel gazdagította. Deim Pál kiállítási tere emblematikussá vált, szinte összefonódott a *Labirintus*-sorozat sorsával, szép történet ez egy olyan periódus kapcsán, amelynek kiállítási lehetőségei a művészt is foglalkoztatták.

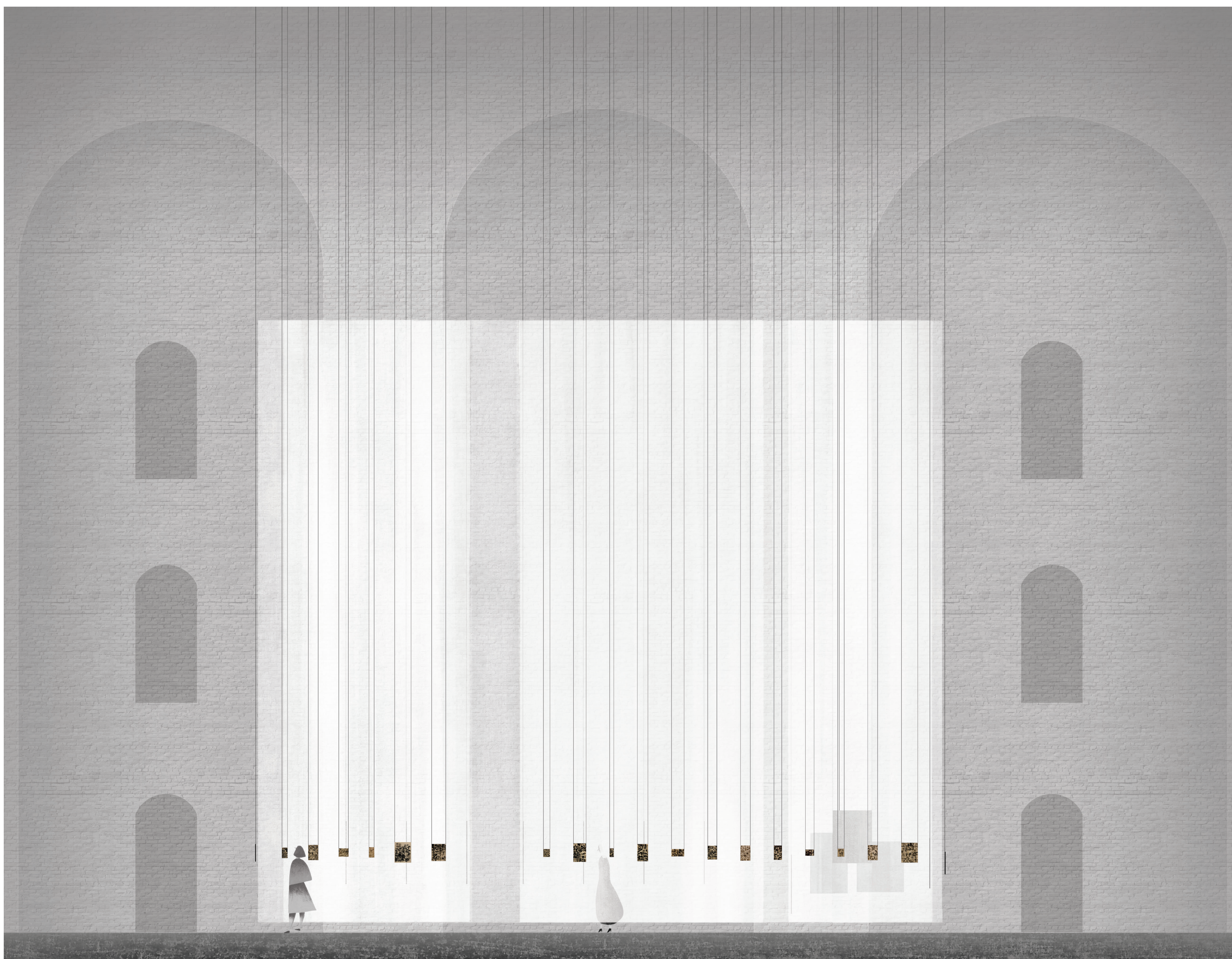
Egy másik fontos tér Ország Lili 32 m² körüli Fiáth János utcai garzonlakása, melynek egyetlen szobája volt egyben műterme és élettere. Az elkészült képeket a visszaemlékezések szerint falra szerelt polcrendszeren és

galérián tárolta, ahova létrán lehetett felmászni. Levelezéseiben Ország Lili sokszor hangot adott annak, hogy nagyon sok problémát okoz neki a képeinek tárolása, illetve nehezen tud alkotni ebben a szűk térben. Az is sejthető, hogy képei teljesen máshogy hatottak ebben a kis térben – amely telis-tele volt festményeivel –, mint a kiállítóterekben.

A harmadik tér a „képzeltbeli” kápolna, amely azonban valószínűleg nem csak Ország Lili gondolataiban létezett. A *Requiem*-sorozatról egy interjúban úgy nyilatkozott, a képeket egy képzeltbeli kápolnába szánta, azonban Rácz István, a művész egyik gyűjtője 1965-ben egy előadásán román kori kápolnát említett a műalkotás kapcsán. Passuth Krisztina emlékezett egy olyan történetre, amelyben egy német anyanyelvű úr

egyszer képeket rendelt kápolnájába a művésztől. Az írásos hagyatékából előkerült két német nyelven írt levél, melyeket egy Robert F. Frick nevű úrtól kapott, akinek tulajdonában állt egy kápolna, a Margarethenkapelle a vorarlbergi Feldkirchben. A felújítás végül nem valósult meg, azonban szerepet játszhatott a *Requiem*-sorozat megfestésében, hisz témája, a halottakra való emlékezés több szempontból is illett oda.

Felépül még egy tér, egy egyszemélyes templom, amely Ország Lili egyik főművét, a *De Profundis*-t rejti. A művész erős gyermekkori tapasztalata az ungvári gettóból a férfiak énekelt imáinak ereje, ahogyan „templomot alkottak”. Írásos képei az imádság absztrakt megfogalmazásaként is értelmezhetők, erre utalnak sokszor címeik is.

ÉPÍTÉSI TERÜLET

APOKRIF TÉR-TÖRTÉNETEK ORSZÁG LILI MŰVÉSZEZETÉBEN

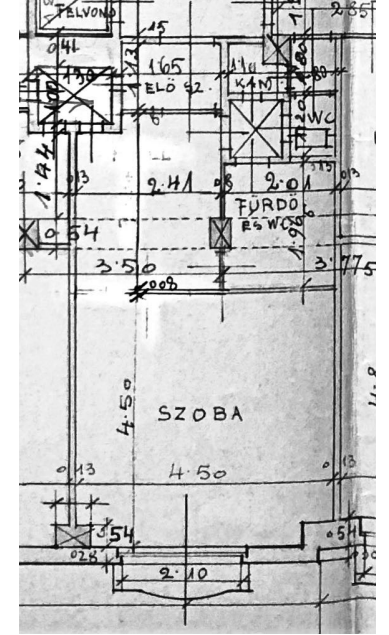
készítette: Jelinek Dorka / konzulens: Kronavetter Péter DLA / Középülettervezési Tanszék – Építészet és emlékezet stúdió / TDK 2023

a műteremlakás

Budapest I. kerület Fráter János utca 16.
kb. 32 m²
1950-1978-ig élt itt Ország Lili

„Mert ezt úgy csinálta Lili, hát azt az életben nem fogom elfelejteni, abban az egy szobában, ami mellett volt egy fürdőszoba. És a fürdőszoba volt egyúttal a konyha, és minden. Szóval ez a két helyiség volt. De nem egy nagy fürdőszoba volt, viszonylag kicsi. És a Lilikának a leghosszabb fala a képekkel volt tele, illetve a képeket tartó polcokkal. Illetve fent volt egy kis ilyen galériaféle. Na most ilyesmiben is sokat segített a Pali, nagyon sokat. És létráról vette le, létra segítségével a polcokról a képeit a Lili, és úgy mutatta meg.” (Tőkeiné Egry Margit)

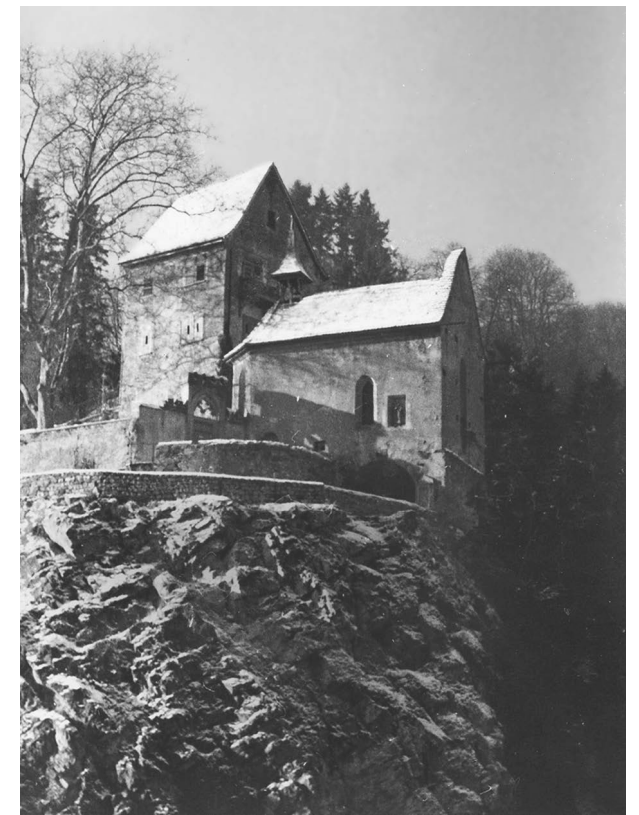

a képzeletbeli kápolna

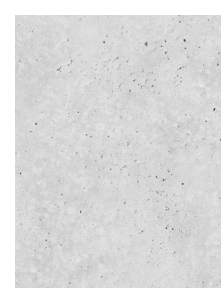
Margarethenkapelle
Feldkirch, Vorarlberg
1963-ban Robert F. Frick tulajdonában

„A hét táblát egy képzeletbeli kápolnának szántam, ahová semmi mást nem akartam tenni csak egy összefoglalást, egy hét táblára sűrített mondanivalót. Hét táblán akartam sűrítve letenni – tehát a legtöményebben – mindazt, amit eddig csináltam.” (Ország Lili)

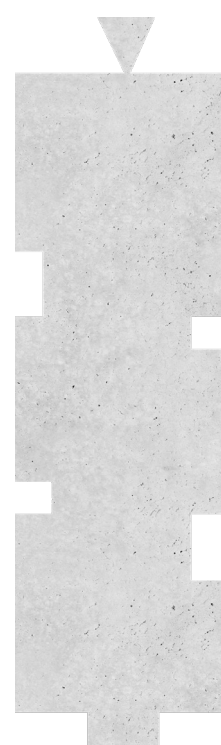
az egyszemélyes templom ismeretlen

„Van egy élményem egy templom-igényről. Amikor 44-ben egy gyűjtőtáborban voltak [emberek] összegyűjtve... 24 óra múlva deportálás... Szinte ketrecben laktak, mindenki egy kis külön ketrecben lakott. – és ... kimentek a férfiak a szabadba és alkottak egy templomot az énekükkel. De nagyon messzire lehetett hallani az égbe kiáltó szavakat, ez tény. Azt hiszem ez volt az első és utolsó templom, amit hallottam. (Ezt csak nagyon messziről lehet megközelíteni.) De az furcsa volt, mert az ima volt minden pap nélkül, mindenki nélkül, minden ünnep nélkül, teljesen önkéntesen mentek, – csak a férfiak. Az tényleg olyan volt, hogy az ég is megmozdult...” (Ország Lili)

a Labirintus-kiállítás

Budapesti Történelmi Múzeum
az anyagokat válogatta: Egry Margit
tervező: Deim Pál
1980. július-december

„Na most ebből jött a Labirintus és a képeket is úgy raktam össze, mintha az ott folytatódna, csak egy részlet maradt meg, mint ahogy a régi görög domborművekből. Hogy csak darabok maradtak meg, és akkor azt próbálják a művészettörténészek, amit itt-ott találtak csak úgy kirakni. Na most gondoltam, hogy ez is töredék rendszer, és néhány kép egymásnak a folytatása. Ezek a geometrikus vonalak benne, azt nagyon jól lehetett illeszteni és a motívumok is, volt, ami akár színben is hasonló volt. Szóval így lehetett.” (Deim Pál)

